

Kristiina Silvan, tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

VETTÄ JA TULTA KIRGISIAN JA TADŽIKISTANIN RAJALLA

FERGANAN LAAKSON TURVALLISUUSTILANNE VOI HUONONTUA ÄKILLISESTI

Tadžikistanin ja Kirgisian viimeisimmät yhteenotot varjostavat alueen jo valmiiksi heikkoa turvallisuustilannetta. Konflikti Keski-Aasian Ferganan laaksossa voi kiihtyä aseelliseksi uhitteluksi maiden välillä.

Tiheään asutettu Ferganan laakso sijaitsee Keski-Aasian ytimessä. Entiset neuvostovaltiot Kirgisian, Tadžikistan ja Uzbekistan mutkittavat laaksossa, johon kuuluu myös useita erillisalueita eli enklaveja. Rajat ovat monelta kohtaa kiistanalaisia, mikä kiihdyttää etnisten ryhmien välisiä erimielisyyksiä. Jännitteet kiristyvät erityisesti kevään kastelukaudella, kun maan ja veden saatavuus on ihmisille elinehto.

Viimeisin välikohtaus alkoi kiistasta vesilaitoksella, joka sijaitsee sekä Kirgisian että Tadžikistanin omanaan pitämällä alueella. Huh-tikuun 28. päivänä 2021 paikallisten siviilien välinen kiista eskaloitui sanaharkasta tappeluksi. Tämän jälkeen konflikti yltyi nopeasti ja hieman yllättäen: ensin rajavartijat

osallistuivat tappeluun sen hillitsemisen sijaan. Seuraavana päivänä kummankin maan sotilasjoukot jo ampuivat toisiaan kohti. Ennen kuin tulitauko astui voimaan, vahvistettujen kuolonuhrien määrä ehti nousta 52:een ja haavoittuneita oli 279. Suurin osa kuolonuhreista oli siviilejä. Koska valtaosa taisteluista käytiin Kirgisian puolella rajaa, valtaosa vahingoista koitui Kirgisialle. Tarkkailijat pitivätkin Tadžikistania konfliktin ”voittajana”. Toukokuun 3. päivänä osapuolet vetivät joukkonsa pois.

Ferganan laakson historian perusteella on helppo ajatella, että konfliktissa ei ollut mitään uutta. Nykyisten Kirgisian ja Tadžikistanin rajat vedettiin keinotekoisesti neuvostoajana. Neuvostoliiton sorruttua hallinnollisista rajoista

tehtiin automaattisesti valtioiden rajat, mikä herätti arvostelua kummallakin puolella. Kirgisian ja Tadžikistanin välillä on käyty rajaneuvotteluja vuodesta 2002, ja silti kiistaa on edelleen 40 prosentista yhteistä, 971 kilometrin mitaista rajaa. Viime vuosikymmenen aikana rajalla on raportoitu ainakin 150 konfliktia.

Vaikka kiistat Ferganan laaksossa vaikuttavat etnisiltä, niiden alkulähde piilee luonnonvaroissa. Puute maasta ja vedestä alueella on lisääntynyt viime vuosina väestönkasvun ja ilmastonmuutoksen vuoksi. Naapurivaltiota painostaakseen paikalliset katkaisevat usein jaetut vesikanavat ja valtioiden väliset tiet. Arkielämää monimutkaistavat entisestään myös rehottava korruptio ja huumekauppa.

Jännitteistä huolimatta huhtikuun kiista on paremmin selitettävissä lyhyen aikavälin tekijöillä. Kirgisian uudehkon presidentin Sadyr Džaparovin legitimitteetti perustuu nationalistisille ja populistisille väitteille. Mikään hänen hallituksensa suunnitelmista rajasopimukseksi, kuten Tadžikistanin vehreän Voruhin erillisalueen vaihtaminen kuivaan maapalaseen Kirgisian Batkenissa, ei kelpaa Tadžikistanille. Huhtikuun alussa Kirgisia järjesti laajan sotaharjoituksen Tadžikistanin rajalla. Lisäksi maassa on käyty keskusteluja mahdollisesta yksipuolisesta päätöksestä rakentaa Kirgisiaan uusi pato, joka toteutessaan olisi vakava isku Tadžikistanin vesihuoltojärjestelmälle.

Vaikuttaa todennäköiseltä, että Kirgisian viranomaisten retoriikka ja toimet herättivät aitoa huolta Tadžikistanissa ja saivat sen johdon valmistautumaan mahdolliseen konfliktiin rajalla. Vaihtoehtoisesti jotkut kommentoijat uskovat, että presidentti Emomali Rahmon halusi esitellä Tadžikistanin sotilaallista mahtia ”pienellä voittoa sodalla” vahvistaakseen tukeaan kotimaassa.

Vaikka konflikti saattaa vaikuttaa kahdenväliseltä, sillä on myös

laajempia seurauksia. Sekä Kirgisia että Tadžikistan ovat jäseniä Venäjän luotsaamassa Kollektiivisessa turvallisuusjärjestössä (ODKB), mutta sekä Venäjä että ODBK vaikuttavat haluttomilta sovittelumaan kiistaa. On aivan mahdollista, että Venäjä on kulissien takana painostanut sotivia osapuolia perääntymään. Kummankin maan pääministeri oli Venäjän Kazanissa konfliktin alkaessa ja Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov otti yhteyttä sekä Džaparoviin että Rahmoniin. Ei kuitenkaan ole selvää, että Venäjä olisi aloitteellinen kestävä ratkaisun löytämiseksi rajalle. Joka tapauksessa se, että Venäjän kaksi alueellista liittolaista käytti aseita toisiaan vastaan, osoittaa Venäjän taivuttelun rajat.

Nopeasti neuvotellusta tulitauosta huolimatta edessä saattaa olla vielä ikävämpiä aikoja.

Ferganan laaksossa voi kyteä jäänyt konflikti, joka roihahtaa tuleen yhä useammin ja vakavammin. Kiistat vedenjakelusta eivät häviä minnekään, eikä poliittinen tilanne tule lähitulevaisuudessa muuttumaan radikaalisti: taantumisessa sen kummemmin Tadžikistanin kuin Kirgisiaankaan

johtajat tuskin luopuvat nationalistisesta retoriikastaan. Lisäksi epäluottamus pääkaupungeissa asuvien johtajien ja köyhien paikallisyhteisöjen välillä tarkoittaa, että vaikka johtajat neuvottelisivatkin molemmille osapuolille kelpaavan sopimuksen, paikalliset asukkaat saattaisivat hylätä sen täysin. Kirgisian viranomaiset aloittivat jonkin aikaa sitten uudelleen neuvottelut rajasopimuksesta Uzbekistanin kanssa, kun Yntymakin rajakylän asukkaat kieltäytyivät noudattamasta sitä.

Koska Tadžikistan ja Kirgisia vaikuttavat kyvyttömiltä ratkaisuun rajaongelmia keskenään eikä yksikään riittävän vaikutusvaltainen ulkoinen toimija ole osoittanut halua ja kykyä sovitteluun, tulitaukoa ei voi pitää pysyvänä. Vaikka täyttä valtioiden välistä sotaa ei olisi näköpiirissä, tuoreimmat vihollisuudet ovat huolestuttavia. Kun otetaan huomioon, että kiistelevät maat ovat epävakaa ja Yhdysvaltojen joukkojen vetäytymiseen valmistautuvan Afganistanin välittömässä läheisyydessä, tilanne ansaitsee paljon enemmän kansainvälistä huomiota kuin se on tähän asti saanut. /